

Туранська В.Л.

Функціонування експресем в художньому тексті: семантичний та оцінний аспекти

Туранська Валентина Леонідівна, викладач

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, м. Хмельницький, Україна

Анотація. У лінгвістиці основними елементами конотації вважають емоційність (емотивність), оцінність, експресивність, стилістичну забарвленість, образність. Емоційні елементи називають емоції, почуття, стан душі, експресивні засоби увиразнюють предметно-поняттєве ядро слова, частіше через протиставлення загальноприйнятому, стандартному. У статті з'ясовуємо місце й роль експресем у розвитку лексико-семантичної системи української мови, а також особливості їх адаптації в художньо-історичному мовленні ХХІ ст.

Ключові слова: емотивність, емоційність, оцінка, функціонально-стилістичні компоненти

Складними та різноманітними є поєднання слів у повсякденному спілкуванні. Однак ще складнішими вони стають тоді, коли слова «потрапляють у бурхливу стихію художнього тексту, виявляючи там свою справжню природу, зазнаючи багатогранних перетворень. Тому, безумовно, мав рацію Г. Гадамер, коли писав, що слово «ніколи не буває настільки словом, як у словесному творі мистецтва» [цит. за: 21, с.24].

Оскільки художній текст вимагає від слова реалізації не тільки інформативної, але й особливої експресивної функції, то під час лінгвістичного аналізу художнього тексту вчені переконують у потребі розрізнити три рівні сприйняття його змісту: експліцитний (безпосередній), імпліцитний (прихований) і естетичний (такий, що впливає на почуття прекрасного в людині) [13, с. 3]. При цьому відбувається активізація потенційних можливостей слова в «оцінно-чуттєвому, уявно-асоціативному, зображально-виражальному» напрямках. Відбір мовних засобів у текстах художнього стилю, який справедливо вважають найбагатшим та найвпливовішим з-поміж інших, визначає орієнтація на створення образності з метою впливу на розум, почуття і волю читачів, формування певних ідейних переконань, моральних якостей та естетичних смаків. Так, У. Самчук зауважував у своїй статті «Вплив письменника на формування суспільства» про магічну силу «літературного мистецтва для передання певних ідеологічних істин читацьким масам...» [цит. за: 9, с. 103].

Образність дає «текстові не стільки предметно-логічну змістовність слів, скільки ті додаткові засоби, що виникають у смисловій структурі слів у якомусь іншому використанні (метафоризації, порівняннях та под.)» [12, с. 21]. У сучасній лінгвістиці пізнання загальних особливостей розвитку лексичної семантики слів у мові художніх творів дослідники витлумачують відповідно до образної теорії, згідно з якою слова-поняття «перетворюються на слова-образи, які мають суто індивідуальний характер» [18, с. 26]. Зауважимо, що у лінгвістичній та літературознавстві існує певна розбіжність у трактуванні образу [23, с. 6]: літератори розглядають образ як форму вираження авторських ідей; для лінгвістів образ – це спосіб презентації зміни семантики слова в художньому мовленні, її центральної ознаки; категорія відображувальна, прагматична, експресивна, спрямована на підвищення виразності мовлення і посилення впливу на адресата. Проте немає однозначного розуміння і між самими мовознавцями. Одні пояснюють образність як категорію естетичну, поетичну, таку, що виникає тільки при творенні тропів (В. Григор'єв [6] та ін.).

Інші, представники «загальної образності», сформульованої і розробленої О.Пешковським, визнають доцільність і виразність кожного слова в художньому тексті. Приєднуючись до другої концепції, припускаємо, що вважати образними тільки тропи неправильно, оскільки вони лише підсилюють загальну виразність твору, а при перенасиченні тропами тексту відбувається зворотна реакція – стирання образності, руйнування естетичних почуттів. Специфіку словесного образу вбачаємо в його естетичній організації як елемента стилю літературного твору, що зумовлює форми його словесної побудови, принципи композиційного розвитку, «прирощення» значення [9, с. 22].

Іншими словами, сутність теорії «загальної образності» не стільки у виражально-зображувальних засобах (тропах), стільки у внутрішній організації художнього мовлення, у словесних формах, а також у функціональному спрямуванні його естетичної структури.

Напр.: «...він сидів спокійно, жоден м'яз на його обличчі не здригнувся. Полковник переяславський хижко посміхнувся» (Із сьомого дна, 119).

Важливим теоретичним положенням стосовно взаємозв'язку слова і художнього тексту є те, що слово дієво впливає на процес мислення, роблячи його більш продуктивним, економним [13, с. 22]. «Людина не винаходить нові знаки, а використовує ті, що вже існують, пристосовуючи (модифікуючи) їх для виконання нових функцій», – пише Н. Гудмен, розглядаючи принципи оптимізації мови [7, с. 199]. Такі виняткові можливості слово реалізує завдяки феноменальній функції збереження та передачі інформації, яку В. Телія називає «дериваційною пам'яттю» [18, с. 68], здатною виявляти себе в різноманітних асоціативних формах. Так, мистецький твір є своєрідним «резервуаром» як того, що раніше закріпилося в системі нашої мови, у структурі енциклопедичних, тлумачних словників, так і того «розмаїття індивідуального, неповторного, примхливого» [18, с. 87], що тільки «народжується» під пером митця. «У значенні слова, як у чаклунських глибинах краплини бурштинової смоли, – пише Ж. Соколовська, – зберігається світло і тепло тисячоліть, таємниці Всесвіту, таємниці вічності, примхливо переплетені думка і фантазія, почуття й асоціації, – вони незбагнено спресовані й закодовані особливим шифром сприйняття людиною навколишнього реального світу» [18, с. 91]. Така образність як засіб емоційної тканини тексту властива роману Бакалець Я., Ярш Я. Зацитуємо окремі приклади:

«Усе було закутане снігом, сніжинки виблискували на сонці, засліплюючи очі. Великі снігові шапки лежали

на стріхах хат, на церквах, на деревах.» (Із сьомого дня, 191).

«Весна цього року атакувала стрімко і рішуче. Сонце відтіснило сніги спочатку з верхів, а тоді все далі й далі. Ворскла пробила крижану оборону й понесла свої води широко, змиваючи сніг із берегів.» (Із сьомого дня, 200).

Досліджуючи поведінку значення слова і контекст, М. Кочерган наголошує, що «оригінальність і новизна мови письменника не стільки в авторських лексичних новотворах, скільки в специфіці сполучуваності слів», а «образність мови якраз і полягає у виході за рамки продуктивної моделі сполучуваності лексем» [12, с. 38]. Образне вживання слів, а відповідно й образна сполучуваність базується на антонімічних семах слів, які «впливають на семантичну поверхню слова, завуальовуючи і нейтралізуючи інші семи лексико-семантичного варіанта» [12, с. 163]. «Звичне для носія повсякденно-побутової мовної картини заперечується й утверджується незвичне» [9, с. 38]. Напр.: «– Та це ж Тетеря був, от хто! Цюцюра – його вірний пес, і настільки тупий, що не подумає своєю довбешкою, а виконає наказ патрона.» (Із сьомого дня, 335).

Установлення вірогідності появи у слові нових значень передбачає виявлення повторюваності і системності певної однотипної сполучуваності слів у творах української художньої прози багатьох авторів. Звичайно, при цьому очевидним є той факт, що кожен митець має своє індивідуальне світобачення, власний письменницький стиль і це, безперечно, накладає своєрідний відбиток індивідуального на загальне в семантиці мовного знака. Однак світо трактування письменників, як правило, відбиває ментальність усього народу, його історичний досвід, національно відмінні риси тощо. З цього приводу цілком доречно згадати думку Л. Булаховського: «Стилістична майстерність письменника обертається цілком у рамках історично усталеної мови і полягає у влучному комбінуванні того, що... відкриває перед ним усталена мова в усьому багатстві, створеного в ній рідним народом» [4, с. 239].

Оцінка як філософське поняття – це судження, в якому характеризується моральна гідність якогось об'єкта, що володіє моральними якостями, і виявляється вона в категоріях добра і зла, залежить від об'єктивних критеріїв моральності, які мають історичний характер і змінюються залежно від суспільного ладу. Отже, основою оцінки є, на думку філософів і логіків, порівняння об'єкта оцінки з деякою нормою, тобто співвіднесення предметів, явищ чи подій з нормативною картиною світу, що є основним призначенням категорії оцінки. Оцінка є історично та класово зумовленою, оскільки в різних історичних епохах і в різних типах соціального устрою суспільства оцінка може змінюватися, залежно від конкретної історичної ситуації чи конкретного соціального прошарку суспільства. Напр., у романі знаходимо приклади таких оцінних текстів для:

– характеристики держав: "Поцастило мені десь під вечір, коли заїхав у якесь село біля самого Києва. Воно зустріло мене пустою. Голодні пси веїтались, шукаючи собі поживи, і лише гарчали злобно", "У Москви була страшна армія. Вона була мов чорна грозо-

ва хмара, що клубочилась й гуркотіла" (знижена оцінка);

– характеристики людини: "Нахабний старий. Треба буде написати на нього скаргу"; "Він був ще занадто молодий, слабодухий і не твердий у своїх переконаннях" (знижена оцінка);

– характеристика ментальних особливостей: "То завжди так є, що один на возі, а другий тягне, завжди є вовк, а є олень. Таке життя", "Тебе всі скубуть – і козаки, і жінка, а ти лише терпиш та гаруєш, потім обливаєшся" .

Основна увага лінгвістів зосереджується на авторській суб'єктивній оцінці та впливові на адресата, що спричинило поділ аксіологічних найменувань на власне оцінні (одиниці з первинним аксіологічним компонентом) та контекстуально оцінні (одиниці з первинним дескриптивним компонентом, які набувають оцінного відтінку лише контекстуально), виділення їх оцінної полісемантичності, різноманітні ілюкативні тлумачення тощо.

Нині аксіологічна проблематика вивчається в логіко-психологічному, культурологічному та комунікативно-прагматичному аспектах лінгвістики. Категорія оцінки привертала увагу багатьох дослідників, деякі з них розглядали оцінку як стилістичну категорію, що представлена у вигляді певної стилістичної конотації, це зокрема І. Арнольд, О. Ахманова, С. Кривонос, інші вказували на семантичну сутність оцінності як властивості мовних одиниць, це насамперед А. Васильєва, Е. Рябцева, Т. Космеда, ще інші вивчали оцінку як лінгвостилістичну (Н. Лисицина), функціональну (С. Яковлев) категорії або як відокремлену підсистему прагматики (Н. Арутюнова, І. Рахманова, В. Телія).

Найбільш обґрунтованим є погляд на оцінку як на категорію, що може бути включеною до всіх вищезгаданих сфер, завдяки чому проявляється оцінність у всій багатоплановості мовного та мовленнєвого вираження, тобто має мовно-універсальний характер.

Оцінка є засобом вираження інформації про певну цінність предметів та явищ з погляду відповідності чи невідповідності вимогам, інтересам, смакам мовця, передає його ціннісне ставлення, має об'єктивно-суб'єктивний характер, тобто втілює суб'єктивні уявлення про об'єктивний світ, і залежить від часу, в який вона створюється, автора мовлення, що висловлює через оцінку свої думки, почуття, смаки, соціально детермінованих норм, світосприйняття, світовідчуття, соціальних інтересів, моди, престижу тощо.

У лексиці оцінка об'єктів виражається через семантику слів і словосполучень. Слово не тільки має граматичне та лексичне значення, але воно одночасно виражає оцінку суб'єкта. Отже, оцінка, тобто аксіологічне значення, входить до складу семантичної структури лексичної одиниці і є оцінним компонентом семантики слова чи словосполучення.

Оцінка закріплюється і в семантиці фразеологізму, що є своєрідним мовним відображенням ціннісних пріоритетів нації, адже «національна мовна картина світу значною мірою зумовлюється особливостями позначення окремих фрагментів дійсності за допомогою лексичних і фразеологічних одиниць, які цю дійсність оцінюють з різних поглядів» [10, с. 228], і визначається соціальними, культурними, психологічними

ми, духовними особливостями народу, його традиціями та звичаями.

Основу оцінної структури створюють такі експліцитні компоненти, як суб'єкт оцінки, що може бути або окремим індивідом, або частиною соціуму чи соціумом у цілому, з позиції якого й висловлюється оцінка [12, с. 29], власне оцінка (оцінний предикат), об'єкт оцінки, тобто предмет, явище чи особа об'єктивної дійсності, предмет оцінки (співбесідник), оцінна шкала, яка виступає як предметна шкала з зонами позитивного, нейтрального та негативного, і стереотип, що сприймається в мовній культурі як семіотично вагомий еталон або зразок норми і характеризується стійкістю, тривалістю та національно специфічністю [19, с. 25].

Знакова функція слова в акті мовлення може реалізуватися не ізольовано, а за наявності відповідного контексту, вступаючи у різні сполучення з іншими словами, таким чином утворюючи знаки вищого порядку – речення. Слово як знак мови поєднує в собі ідеальне та матеріальне: ідеальне – це закріплена суспільством ідеальна функція, а матеріальне – матеріальна природа знака. У семантиці слова більшість дослідників розрізняють ядерну та периферійну зони і виділяють такі семантичні компоненти структури мовного знака як денотат, або денотативне значення (лат. *denotatum* – позначуване, позначене), сигніфікат, або сигніфікативне значення, та додатковий компонент семантики мовного знака – конотацію, або конотативне значення слова.

Під денотатом розуміється частина значення знака, яка відображає в узагальненій формі предмети та явища позамовної дійсності. Основною рисою денотативного значення є віднесеність до предмета позамовного характеру.

Сигніфікат, або значення словесного знака, формується, фіксується і зберігається лише у свідомості носіїв мови, тобто це відношення, основою якого є взаємозв'язок між нормативом, під яким необхідно розуміти відповідне матеріальне вираження знака, і мисленнєвим відображенням у свідомості людей предметів і явищ дійсності в її найрізноманітніших проявах [18, с. 117].

Денотативний компонент значення є основним для більшості слів, це їх предметно-понятійна інформація. Вона може супроводжуватись додатковими відтінками значення, в яких відображається ставлення мовця до предмета у формі емоції та оцінки денотата, тобто включати конотативне значення слова. Відомі мовознавці В. Goverдовський, І. Стернін, В. Воїнов, О. Семенець, Ю. Бельчиков, С. Єрмоленко, О. Ахманова та інші визначають конотацію [лат. *co(n)*... - префікс, що означає об'єднання, спільність, сумісність, і *notatio* – позначення] як «додаткове значення», «додатковий зміст» мовного знака, його додаткові семантичні й прагматичні особливості («співзначення») лексичного значення та значення інших мовних рівнів, які нашаровуються на їхній предметно-понятійний аспект і можуть бути зумовлені як змістовою структурою, так і внутрішньою формою слова [17, с. 248].

Денотативно-сигніфікативне значення, не закріплене узусом, може нейтралізуватися, і в цьому випадку виділяється «нульове» денотативно-сигніфікативне

значення, чи актуалізуватися одне із значень – прагматичне, денотативне чи сигніфікативне – одночасно нейтралізуючи інше. «Виникає нова дихотомія типу лексичного значення: номінативне (структура лексичного значення насичена денотативно-сигніфікативним компонентом) – прагматичне (структура лексичного значення насичена прагматичним, конотативним компонентом), як результат синкретизму – номінативно-прагматичне значення (його структура вміщує єдиний денотативно-сигніфікативно-прагматичний компонент)» [13, с. 13].

У конотативному понятті виділяють чотири рівні: психолінгвістичний, лінгвістичний, постлінгвістичний та екстралінгвістичний, які відповідають чотирьом рівням конотованого значення: експресивно-оцінному, мовному, історично-мовному й історично-культурному [4, с. 9]. Конотація пов'язана безпосередньо з характеристикою ситуації спілкування, учасників комунікативного акту та виражає ставлення мовців до предмета мовлення, є частиною системного значення мовного знака. Конотативним компонентом є та частина лексичного значення слова, за допомогою якої виражається психічний стан мовця, його ставлення до адресата, предмета, ситуації чи стану речей. Традиційно саме до конотації зараховують оцінний компонент семантики, що виступає поряд із емоційним, експресивним і функціонально-стилістичним компонентами [2, с. 107-114] та складає основу оцінного судження, оскільки застосовується обмежено, а саме оцінюється все те, що фізично та духовно потрібно людині та суспільству, сприяє задоволенню будь-яких суспільних потреб.

У структурі лексичного значення оцінних одиниць тісно пов'язані сигніфікативний та конотативний аспекти.

Питання співвідношення конотації та категорії оцінки в сучасному мовознавстві розглядається неоднозначно. Поряд із загальноприйнятим визначенням конотації як додаткового елемента лексичного значення (оцінного, емоційного, експресивного, стильового і стилістичного) функціонує і ряд інших визначень цього терміна. Наприклад, Ю. Апресян зазначає, що конотація – це «узаконена в мові оцінка об'єкта дійсності, іменем якої є конкретне слово» [1, с. 158]. Такої ж думки дотримуються мовознавці І. Мельчук, Л. Іорданська, С. Бартмінський. На думку В. Телії, конотативне значення – це «комбінація ознак, що відображають властивості самої позначуваної реальності разом з її раціональною оцінкою та оцінкою емотивно орієнтованою (в якій маніфестується емоційне в своїй основі, а отже, - власне суб'єктивне ставлення до властивостей позначуваного), що створює конструктивно особливий тип лексичного значення [18, с. 16]. А Т. Космеда вказує на те, що «семантична категорія оцінки є, як й інші семантичні категорії, результатом пізнавальної діяльності людини, ... вміщує в собі такі концепти, як «схвалення», «осуд», «згода», «незгода», «симпатія», «антипатія» тощо, які виявляються передусім у конотаціях» [11].

Отже, конотація є основним засобом реалізації у мовленні семантичної категорії оцінки як однієї з основних категорій прагматики.

Отже, оцінка як семантичний компонент слова – це закріплене у семантичній структурі слова оцінне значення, яке виражає ставлення мовного колективу або окремого індивіда до співвіднесеного зі словом поняття або предмета за схемою добре / погане, схвальне / несхвальне, позитивне / негативне, корисне / шкідливе тощо.

Виділяємо декілька типів аксіологічних змін в категорії оцінки:

1) за напрямком зміни знака оцінки:

а) мейоративна оцінка (від “-“ до “+”),

б) пейоративна оцінка (від “+” до “-“).

2) за ступенем закріпленості в мові:

а) інгерентна – внутрішньо властива мовному знакові, є постійною ознакою мови,

б) адгерентна – спостерігається за умов певного контексту, мовленнєвої ситуації, внаслідок оказіонального слововжитку в мовленні.

У тексті роману «Із сьомого дна» це більше негативна (пейоративна) оцінка. Напр., *"Та Юрко нічого не хотів слухати. Був ображений на цілий світ. Він сухо попросився й поїхав", "Яків був хоробрим, дужим, зате далекоглядністю не відзначався. А от Сірко – інша річ. Відважний, мов лев, і хитрий, як змії. Я відразу почув небезпеку, що йшла від нього", "Справді Маруся була сильною, така кривда могла запектися у неї в серці. Вона не любила старшину. Вони повстання підняли проти ляхів, усі живими лишилися, а батько її загинув", "Був голий, тільки зарослий страшно".*

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- Апресян Ю.Д. Интегральное описание языка и системная лексикография // Апресян Ю.Д. Избр. труды: В 2 т. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1995. – Т. 2. – 767 с.
- Апресян Ю.Д. *Integral'noe opisanie yazyka i sistemnaya leksikografiya* // Yu.D. Apresyanyan. *Izbrannyye Trudy: V 2 t.* – М.: Shola “Yazyki russkoj kul'tury”, 1995. – Т. 2. – 767s.
- Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: стилистика декодирования / И.В. Арнольд. – М.: Просвещение, 1990. – 301 с.
- Арнольд И.В. *Stilistika sovremennoho anglijskogo yazyka: stilistika dekodirovaniya* / I.V. Arnol'd. – М.: Prosveshhenie, 1990. – 301s.
- Бакалец Я., Яриш Я. Из сьомого дна. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – 400с.
- Bakalec' Ya., Yarysh Ya. *Iz s'otomogo dna* – Harkiv: Knyzhkovyj klub “Klub simejnogo dozvillya”, 2011. – 400s.
- Булаховський Л.А. Нариси з загального мовознавства / Л.А. Булаховський. – К.: Рад. школа, 1955. – 248 с.
- Bulakhovskij L.A. *Narysy z zahal'noho movoznavstva [Essays on General Linguistics]* – K.: Rad. Shkola, 1955. – 248s.
- Говердовский В.И. Коннотация терминологичности / В.И. Говердовский // Значение и его варьирование в тексте: Сб. науч. тр. – Волгоград: ВГПИ, 1987. – С. 170-175.
- Goverdovskij V.I. *Konnotacyya terminologichnosti* / V.I. Goverdovskij // *Znachenie i ego var'irovanie v tekste: Sb. Nauchnyh tr.* – Volgograd: VGPI, 1987. – S. 170 – 175.
- Григорьев В.П. Поэтика слова / В.П. Григорьев. – М.: Наука, 1979. – 343 с.
- Grigor'ev V.P. *Poetika slova* / V.P. Grigor'ev. – M. Nauka, 1979. – 343s.
- Гудмен Н. Метафора – работа по совместительству // Теория метафоры. – М., 1990. – С. 194-200.
- Gudmen N. *Metafora – rabota po sovmetitel'stvu* // *Teoriya metafory.* – M., 1990. – S. 194 – 200.
- Звегинцев В.А. Семасиология / В.А. Звегинцев. – М.: Изд-во МГУ, 1957. – 322 с.
- Zvegincev V.A. *Semasiologiya* / V.A. Zvegincev. – M.; Izd-vo MGU, 1957. – 322s.
- Зеленько А.С. Проблемы семасиологии (від класичної описової через когнітивну до семасиології лінгвістичного детермінізму): монографія / А.С. Зеленько. – Луганськ: Альма-матер, 2002. – 210 с.
- Zelenko A.S. *Problemy semasiologii (vid klasychoji opysovoji cherez kognityvnu do semasiologii lingvistychnogo determinizmu): monografija* / A.S. Zelenko. – Lugansk:Alma-mater, 2002. – 210s.
- Історія релігії в Україні: У 10 т. – Т. 1. – Дохристиянські вірування. Прийняття християнства / За ред. проф. Б. Лобовика. – К.: Укр.центр духовної культури, 1996. – 384 с.
- Istoriya religiyav Ukrayini: U 10 t. – T.1. – *Dohrystyianski viruvannya. Pryjnyattya hrystyianstva* / Za red. prof. B. Libivka. – K.: Ukr. tsentr duhovnoji kultury, 1996. – 384s.
- Космеда Т.А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській і російській мовах: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01, 10.02.02 / Т.А. Космеда / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Харків, 2001. – 33 с.
- Kosmeda T.A. *Aksiologichni aspekty pragmalingvistyky: zasoby vyrazhennya kategorii otsinky v ukrajinskij i rosijiskij movah: avtoreferat dus.* ... d-ra filol. nauk: 10.02.01, 10.02.02 / T.A. Kosmeda / Hark. derzh. ped. un-t im. G.S. Skovorody. – Harkiv, 2001. – 33s.
- Кочерган М.П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність і значення слова) / М.П. Кочерган. – Львів: Вища школа, 1980. – 184 с.
- Kochergan M.P. *Slovo i kontekst (Leksychna spoluchuvanist i znachenmya slova)* / M.P. Kochergan. – Lviv: Vyshcha shkola, 1980. – 184s.
- Кочерган М.П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність і значення слова) / М.П. Кочерган. – Львів: Вища школа, 1980. – 184с.
- Kochergan M.P. *Slovo i kontekst (Leksychna spoluchuvanist i znachenmya slova)* / M.P. Kochergan. – Lviv: Vyshcha shkola, 1980. – 184s.
- Лисиченко Л.А. Лексико-семантична система української мови / Л.А. Лисиченко. – Х.: ХДПУ ім. Г.С.Сковороди, 1997. – 129 с.
- Lysychenko L.A. *Leksiko-semantichna sistema ukrajinskoji movy* / L.A. Lysychenko. – H.: HDPU im. G.S. Skovorody, 1997. – 129 s.
- Мацько Л.І. Лексические новообразования в современном украинском языке последних лет / Л.І. Мацько // Die sprachliche Situation in der Slavia zehn Jahre nach der Wende. Heidelberger Publikationen zur Slavistik. – Frankfurt am Main: PETER LANA, 2000. – S. 99 – 116.
- Macko L.I. *Leksicheskie novoobrazovaniya v sovremennom ukrainskom yazyke poslednih let* / L.I. Mazko // Die sprachliche Situation in der Slavia zehn Jahre nach der Wende. Heidelberger Publikationen zur Slavistik. – Frankfurt am Main: PETER LANA, 2000. – S. 99 – 116.
- Словник української мови: у 11т. / ред. кол. І. К. Білодід (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1970-1980.
- Slovyk ukrajinskoji movy: u 11t./ red. kol. I.K. Bilodid (holova) ta in. – K.: Nauk. Dumka, 1970 – 1980.
- Соловій У.В. Оцінно-образна номінація у структурі художнього тексту (на матеріалі української “малої прози” кінця XIX – початку XX століття): автореферат дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / У.В. Соловій / Прикарпатський ун-т ім. В.Стефаніка. – Івано-Франківськ, 2003. – 24 с.
- Solovij U.V. *Otsinno-obrazna nominatsiya u strukturi hudozhyogo tekstu (na materialy ukrajinskoji “maloyi prozy” kintsya XIX – pochatku XX stolittya): avtoreferat dus.* ... kand. filol. nauk: 10.02.01 / U.V. Solovij/ Prykarpatskij un-t im. V.Stefanyka. – Ivano-Frankivsk, 2003. – 24s.
- Тараненко О.О. Конотатія // “Українська мова”. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. та ін. – К.: “Укр. енцикл.”, 2000. – 752 с. – С. 248.
- Taranenko O.O. *Konotatsiya* // “Ukrayinska mova”. Entsyklopediya / Redkol.: Rusanivskij V.M., Taranenko O.O. ta in. – K.: “Ukr. entsykl.”, 2000. – 752s. – S.248.

18. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В.Н. Телия. - М.: Наука, 1986. - 144 с.
Teliya V.N. konnotativnyj aspekt semantiki nominativnyh edinic/ V.N. Teliya. - M.: Nauka, 1986. - 144s.
19. Тихолоз Б. Моторошна магія тексту / Б. Тихолоз // Дивослово. - 2003. - № 4. - С. 23-27.
Tyholoz B. Motoroshna mahiya tekstu/B. Tyholoz // Dyvoslovo. - 2003. - № 4. - S. 23 - 27.
20. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов - М.: Советская энциклопедия, 1983. - 840с.
Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar' [Philosophical Encyclopedic Dictionary] /Gl. redaktsiya: L.F. Il'ichev, P.N. Fedoseyev, S.M. Kovalev, V.G.Panov - M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1983. - 840 s.
21. Шмелев Д.Н. Современный русский язык. Лексика / Д.Н. Шмелев. - М.: Просвещение, 1977. - 335с.
Shmelev D.N. Sovremennyy russkiy yazyk. Leksika [Modern Russian language. Lexis] / D.N. Shmelev. - M.: Prosveshcheniye, 1977. - 335 s.

Turanska V.L. Functioning of expressive units in the text: semantic and evaluative aspects

Abstract. Emotionality (emotivity), expressiveness, stylistic colouring, figurativeness have been considered the basic elements of connotation in linguistics. Emotional elements name emotions, feelings, emotional and spiritual state; expressive means emphasize thematic and conceptual word's nucleus more often by contrasting with generally accepted, standard. The article deals with the place and role of expressive seems in the development Ukrainian lexico-semantic system and peculiarities of their adaptation in the literary historical language of the XXI century.

Keywords: *emotionality, emotivity, assessment, functional-stylistic components*

Туранская В.Л. Формирование экспрессивности в художественном тексте: семантический и оценочный аспекты

Аннотация. Основными элементами коннотации в лингвистике считают эмоциональность (эмотивность), оценочность, экспрессивность, стилистичность, окрашенность, образность. Эмоциональные элементы выражают эмоции, чувства, состояние души; экспрессивные средства способствуют выразительности предметно-понятийного ядра слова, чаще – через противопоставление общепринятому, стандартному. В статье определяем место и роль экспрессивности в развитии лексико-семантической системы украинского языка, а также особенности их адаптации в художественно-исторической речи XXI века.

Ключевые слова: *эмотивность, эмоциональность, оценка, функционально-стилистические компоненты*